

H. Millas'ın 'Azınlıkça' (Gümölcine) ve 'Agos' (İstanbul) için ALGI(LAMAK) yazısıdır. 15 Ekim 2015.

Azınlıklar ve empati

Empati, ötekinin halini ve duygularını anlamak ve hissetmektir; olaylara onun bakış açısından bakabilmektir. Acı deneyim ve gözlemlerimin sonucunda vardığım sonuç, insanların (yani çoğunluğun) azınlıklar konusunda bu bağlamda çok başarısız olduğudur. Azınlıkların durumunu gerçekten anlayanlar o kadar az ki! Çok olanlar, onları anladıklarına inananlardır. Ve bu yüzden ezbere konuşurlar. Empati yeteneğini az çok taşıyanları genellikle kendilerini de azınlık olarak algılayanlar arasında, yani bir şekilde ötekileştirilmiş olanlar arasında rastladım.

Nurdan Türker'in "Vatanım Yok Memleketim Var – İstanbul Rumları: Mekân-Bellek-Ritüel" başlıklı kitabı (İletişim, 2015) bir sürprizdi. Atina ve İstanbul'da Rumlarla yapılan mülakatlara ve çok geniş bir literatür çalışmasına dayanan araştırması Rumları gerçekçi biçimde resmetmiş. Çalışma daha geniş bir alana, yani insan gruplarına nasıl yaklaşılmalı, onları nasıl anlayabiliriz konusuna da ışık tutmuş. Azınlık statüsündeki Rumlar farklı bağlamlarda ele alınmış. Tarihî boyut, tarih algısı ve geçmişin hayal edilmesi, Yunan/Rum/Helen/Grek kelimelerin gizemi, araştırmacının ne denli tarafsız olabileceği, İstanbul ve Bizans'ın Rumların belleğinde yansımaları, Rumların başına gelenler (Varlık Vergisi, 6/7 Eylül, İhraçlar gibi) ve bütün bunların

Rumlarca nasıl yorumlandığı, dinin, milliyetçiliğin, dilin, ritüellerin, göçlerin, geride bırakılan mekânların, kutsallığın, varılan yeni vatanların azınlık üyeleri üzerindeki izdüşümleri incelenmiş. Yabancılık veya bir yere ait olma duygusunun nasıl yaşandığını, azınlığın kendini ve ötekini nasıl algıladığını, geçmiş ve gelecek algısını azınlığın kendi ağzından duyuyoruz. Ve her söylenen belli bir bilimsel disiplin çerçevesinde ele alınıp yeniden yorumlanmış, bir çerçeve içinde yerleştirilmiş. Bana sürpriz olarak gelen, Rumların söylediklerine getirilen yorumlardır. Basit bir lafın berisinde var olabilecek anlamlar - ki bunlar korkular, itiraf edilmek istemeyen öfke veya ima edilen bir şikâyet veya konuşanın bilinç dışı nostaljisi veya pişmanlığı olabilir – ayrıntılı biçimde su yüzüne çıkarılıyor. Yani röportajlar, alışılmışın dışında, ek bir boyut edinmişler: söylenenlerin berisine bakılmış, konuşanın bile farkında olmadıkları da ele alınmış.

Bunu sağlamak için siyaset biliminin, psikolojinin ve antropolojinin metotları kullanılmış. Yazarın, bu konuda yayımlanmış hemen hemen bütün çalışmaların farkında olduğunu anlıyoruz. Çalışma çok kapsayıcı, sanki Rumlar ve azınlıklar konusunda bir son söz gibi. Ama İstanbul'u da yeniden keşfediyoruz. Yaşlılardan eski ile yeni şehri, farklı bir açıdan öğreniyoruz; şehrin yaşadığı büyük değişikliği görüyoruz. "Metropollerde insanlar adapte oluyor, asimile oluyor şehrin kültürüne. İstanbul'da tersi oldu. İstanbul'un asırlar boyunca bugüne kadar mültikültürel kimliği vardı. Hem Yahudiler, hem Ermeniler, Süryaniler... nereye gitti bunlar" (sayfa 256).

Bu şehir aslında, insanlar tarafından nasıl algılanıyorsa odur; ve Rumların bu alanda farklı ve güçlü Bizans, Ortodoksluk, memleket bağımlılığını öğreniyoruz. Örneğin, şehir yalnız kıvanç ve sevinç kaynağı, fethedilen bir yer değildir; o aynı anda "yaşananların insanî boyutunu, açlığı, sefaleti, yaralanma ve öldürülmeyi" de içerir (s. 78). Bu hatırlatma nadir rastlanan bir empati örneğidir.

Ama "Rumlar" diye genel bir gruptan söz edilemeyeceğini de öğreniyoruz. Her birey farklı bir karakter ve algı dünyasıdır. Biri, örneğin, artık İstanbul'da Rumlara baskılar yapılmadığı söylerken, öfkesini de dile getiriyor: "Bunları (olumlu davranışları) neden otuz yıl önce yapmadınız da gitmemize neden oldunuz" diyor (s. 161). Başka biri, Türk'e şirin görünmek için veya hala içinde bir korku olduğu için "Türk milleti merhametlidir, Türk milleti bambaşka millettir" demekte, Paskalya yortusu sorulduğunda da yazara "Bana Kurban bayramını sor" der. Yazarın yorumu sözün berisindekini kaçırmadığını gösteriyor: "Bu yorum, yaşananın meşrulaştırılarak, muhalif olmanın ağır ve riskli durumundan kaçınıldığını akla getirir" der (s. 204).

Bu kapsamlı çalışmayı burada özetlemek bir yana, özelliklerinin başlıklarını vermek bile olanaksız. Yazıyı iki saptama ile noktalayayım. Önce araştırmacının bir özelliğini belirtmem gerek: Bu alanda çalışanların tarafsızlığına ve nesnelliklerine inanmıyor: "Nesnellikten tarafsız olmaksızın böyle bir nesnellik mümkün değildir."(s. 301) Bilim insanı, "yorumlarını kendi sosyo-kültürel ortamında anlamlandırır" demektedir. Benim gözlemim de hep bu yönde olmuştur. Ama yazar bu alanda elinden geleni yapmıştır. "Çoğulcu yapılar kurarak" nesnellığe mümkün olduğu kadar yaklaşılmış: Görüşme yaptığı kişilere, daha önce elde edilen bilgileri aktararak onların görüşlerini almış. Yani aslında çalışmaya bu "işbirliği" aracılığı ile röportaj yaptığı insanların yorumlarını da eklemiştir. Ben buna, araştırmacı ile Rumlar arasında bir diyalog kurulmuş da diyebilirim. Farklı seslerin kitabın her sayfasında duyulmasının nedeni bu olsa gerek.

Bu çalışmanın büyük başarısının sırrı bu olsa gerek. Ama benim hâlâ anlamadığım, neden bu empati dolu çalışmanın böylesine ender olduğudur. Ötekine yaklaşmak neden böylesine zordur? İkinci saptamam, kimliklerle ilgili çalışmalarda, araştırmacıların "kendi" durumlarını ortaya çıkarmakta başarılı olamadıklarıdır. Yani Rumlar (veya Türkler) kendi konumlarını ortaya

ıkarmakta başarılı olmamakta. “Ötekiler” ise – Türkler veya Yunanlılar diyelim – azınlıklara bakarken iki çok farklı durumdadırlar: Ya bütünüyle önyargılı ve hayali bir “öteki” yaratırlar, veya, yukarıdaki örnek gibi, ender de olsa çok başarılı olurlar. Yoksa bilimsel tarifemizde iki öge mi gerekli? Araştırdığımız gruba biraz mesafeli kalmak ve çalışmaya bol empati katmak!

*